

Posudek oponenta disertační práce

Václav Rameš

„Spory o podobu vlastnické transformace v Československu v 90. letech“
předkládané v roce 2020 na Ústavu českých dějin FF UK

I. Stručná charakteristika práce

Uvedeným cílem této práce je objasnit rozvoj a implementaci myšlenky velké privatizace a jak to souvisí se vznikem nového typu myšlení a nového jazyka. Podrobným výzkumem autor ukazuje, že k zvolenému kurzu existuje řada alternativ. Prováděná politika privatizace byla výsledkem konfliktu a kompromisu mezi širokými koncepcemi hospodářské demokracie, spravedlnosti a myšlenkou tržní ekonomiky bez přívlastků. Spory se odehrávaly o specifických otázkách týkajících se vytváření nových institucionálních struktur a rozhodnutí o formách privatizace.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Moje celkové hodnocení je velmi pozitivní. Práce prokazuje dobré využití širokého spektra pramenů a dokazuje, že nakonec zvolený kurz nebyl jedinou možností. Mám některé výhrady. Za první, práce se zaměřuje na omezené období a diskuse o dřívějším nebo pozdějším vývoji je krátká, navzdory slibu spojit konflikty o privatizaci s dřívějšími konflikty. Více o dřívějším období by pomohlo objasnit, na co se architekti zaměřili, pokud sami měli jasné koncepce. Za druhé, navzdory značné diskusi o alternativách, které nakonec nikam nevedly, málo se v této práci rozbírá alternativa, která pravděpodobně významně přispěla ke konečné formě privatizace. Zatřetí, není jasné, proč se stala tak dominantní koncepce tržního hospodářství bez přívlastků (použil tento pojem někdo kromě Klause?).

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

1. Struktura argumentace.

Zvolená struktura odpovídá uvedeným cílům. Autor nesleduje jen jedinou hypotézu. Jedním z cílů je prokázat, že existují alternativy. Částečně tematický a částečně chronologický přístup je vhodný.

2. Formální úroveň práce

Žádné výhrady. Jazyk je jasný a snadno srozumitelný. Odkazy lze snadno zkontrolovat. Existuje pouze malý počet typografických chyb.

3. Práce s prameny či s materiálem

Autor využívá širokou škálu pramenů, publikovaných i nezveřejněných. Výběr je pro cíle práce vhodný. V některých případech existuje prostor pro různé interpretace (str. 130 odkaz, který ukazuje, že Ježek byl ovlivněn Hayekem z 80. let. Pramen naznačuje, že byl Ježek ovlivněn podstatně dříve a pravděpodobně hlouběji, Str. 222. Triska tvrdil, že pouze 10% obyvatel je schopno se stát

podnikateli, ale to lze interpretovat různými způsoby, pokud jde o očekávání od kupónové privatizace. V té době bylo běžným názorem, že dojde k rychlé koncentraci vlastnictví. Nečekal to také Tříška?)

4. Vlastní přínos

Práce jako celek je cenným příspěvkem na téma, o kterém je pozoruhodně málo seriózního výzkumu. Nedá se považovat za poslední slovo, ale je to důležitý příspěvek, který by nikdo, kdo se zajímá o politický a ekonomický vývoj tohoto období, neměl přehlédnout.

IV. Dotazy k obhajobě

Moje celkové hodnocení práce je velmi pozitivní. Přesto bych rád položil několik otázek;

1. Bylo by prospěšné se více podívat na vývoj myšlení zastánců kupónové privatizace, který je diskutován poměrně stručně (str. 129-134). Lze prokázat, že Hayek a Mises měli velký vliv na Ježka a Klause. To je vedlo k tomu, že trvali na soukromém vlastnictví jako na nezbytném prvku tržního hospodářství. Jedinou výhradou pro ně bylo, že se jim zdálo nedosažitelné. Jak píše autor (str. 36), bez diskuse a debaty není možné rozvinout myšlení, z čehož by vyplývalo, že měli v roce 1990 v podstatě pouze jednoduchou a abstraktní teorii. To ospravedlňuje diskusi o Misesově vysoce abstraktním pohledu na tržní ekonomiku a o jeho významu pro myšlení o privatizaci. Věřili Ježek, Klaus a Tříška, že se jedná o realistický popis fungování tržní ekonomiky? Klaus hovořil o dosažení „standardního“ tržního systému a nechtěl „experimentovat“ (str. 187). Věřil, že kuponová privatizace vytvoří „standardní“ tržní systém? Nebo uznal, navzdory veřejným tvrzením, že vytvoří zcela „odlišný“ (str. 267) systém?

Klaus, a ještě jasněji Tříška, nemuseli vědět nic o historickém vývoji kapitalistických ekonomik, o vývoji institucionálních a právních rámců, o roli akcionářů a o vládních aktivit nezbytných pro fungující tržní ekonomiku. Možná si mysleli, že akcionáři přijdou na schůzky akcionářů a budou kontrolovat manažery. Mnoho jejich obdivovatelů tomu věřilo, i když mnoho dalších nebylo tak naivní.

2. Mezi hlavní alternativy profesionálních ekonomů patřila koncepce pomalejší privatizace, poskytující čas na restrukturalizaci a reorganizaci a částečný nebo celkový prodej zahraničním společnostem. Je zmíněna Škoda-auto, ale ne Volkswagen. Je zmíněna Škoda-Plzeň, ale ne Siemens. Diskutuje se o 97 + 3, ale ne v souvislosti s jedním z největších sporů, o možném částečném zahraničním vlastnictví Tatra-Kopřivnice, podniku, který Tříška navštívil a kde přesvědčil ředitele, že pro něho bude kuponová privatizace velmi výhodná. Varianta opatrnější privatizace byla ospravedlněna hodnocením konkurenční úrovně českého průmyslu a nadějí na to, jak by zahraniční partneři pomohli. Neměla tato koncepce značný vliv na konečnou podobu české privatizace?

3. Autor se zabývá otázkou, zda by kupónová privatizace mohla být procesem vzdělávání obyvatelstva v nových formách chování (str. 189). Obvykle byla kuponová privatizace uváděna jako jediný dostatečně rychlý způsob privatizace (nezbytný předpoklad tržní ekonomiky, pokud věříte Misesově teorii), když lidé neměli finanční zdroje, prostřednictvím jichž by mohli akcie koupit. Odpůrci však namítali, že by to nevedlo k aktivním majitelům. Čemu věřili její zastánci? Autor cituje Třískovo očekávání, že velké procento podniků se zhroutí (Str. 233). To v té době rozhodně nebylo veřejně uvedeno a není jasné, jak by mohl Tříška dospět k takovému závěru. Různí odpůrci kuponové privatizace odhadovali, kolik podniků by bylo ve vážných obtížích, a používali tyto odhady na podporu názoru, že by bylo nutné zahraniční vlastnictví. Častějším důvodem pro podporu kuponové privatizace byla víra, že soukromé vlastnictví povede k vyšší efektivitě. Často se také předpokládalo, že vlastnictví se velmi rychle koncentruje (proběhla debata o tom, zda by obchodování s akciemi mělo být povoleno okamžitě a v této souvislosti je příznačné, že bylo), protože lze očekávat, že se jen malá část populace stane podnikateli.

4. Autor ukazuje na změnu po polovině roku 1990. „Radikální reforma“ se stala novým zdravým rozumem. Do značné míry to připisuje účinku „spontánní“ privatizace (str. 156, 159). Nezdá se, že by to byla logická reakce, a nebylo to, co se stalo v Maďarsku nebo v Polsku po podstatnější spontánní privatizaci. Je pozoruhodné, že se zdálo, že Klaus zvítězil (i když ne úplně) s pomocí přehnaných a upřímně nepravděpodobných útoků na všechny soupeře. Jako zastánci kuponové privatizace jsou jmenováni pouze tři ekonomové. Sice je podporovala značná část médií a pravicoví politikové, kteří často přiznávali, že o ekonomice nevědí nic, ale čelili opozici mnoha profesionálních ekonomů. Je pozoruhodné, že stejné ekonomické myšlení bylo na Slovensku zjevně méně atraktivní, bylo pevně odmítnuto v Maďarsku a do značné míry bylo odmítnuto také v Polsku, dokonce i bývalými nadšenými zastánci (jako byl Lewandowski). Proč tedy v ČR získalo tolik podpory?

V. Závěr

Předložená disertační práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako „prospěš“.

24.01.2020

Martin Myant